

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE

NATALIJA VALAVIČIENĖ

THE INTERNATIONAL MIGRATION OF LITHUANIAN NATURAL SCIENCES
AND TECHNOLOGY PROFESSIONALS

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Sociology (05 S)

Vilnius 2015

The dissertation was prepared between 2010 and 2014 at the Lithuanian Social Research Centre

Academic supervisor: Prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lithuanian Social Research Centre, Social Sciences, Sociology – 05 S).

The dissertation will be defended at the Council of Sociology Science of Vilnius University:

Chairman – prof. dr. Meilutė Taljūnaitė (Lithuanian Social Research Centre, Social Sciences, Sociology – 05 S).

Members:

prof. dr. Jolanta Aidukaitė (Lithuanian Social Research Centre, Social Sciences, Sociology – 05 S);

dr. Domantas Jasilionis (Max Planck Institute for Demographic Research (Rostock, Germany), Social Sciences, Sociology – 05S);

prof. dr. Sarmitė Mikulionienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Sociology – 05 S);

prof. dr. Laimutė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology – 05 S).

The public defence of the dissertation will take place at 11.00 a.m. on 23 October 2015 at the public session of the Council of Sociology Science in the Faculty of Philosophy (room No 201) of Vilnius University

Address: Universiteto 9/1, 01513 Vilnius, Lithuania.

The Dissertation summary was sent out on 23 September 2015.

The dissertation is accessible in the libraries of Vilnius University and Lithuanian Social Research Centre also on Vilnius University website: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

NATALIJA VALAVIČIENĖ

LIETUVOS FIZINIŲ IR TECHNOLOGIJOS MOKSLŲ SPECIALISTŲ
TARPTAUTINĖ MIGRACIJA

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2015

Disertacija rengta 2010–2014 metais Lietuvos socialinių tyrimų centre

Mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Sociologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė – prof. dr. Meilutė Taljūnaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Nariai:

prof. dr. Jolanta Aidukaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S);

dr. Domantas Jasilionis (Makso Planko demografinių tyrimų institutas, Vokietija, socialiniai mokslai, sociologija – 05S);

prof. dr. Sarmitė Mikulionienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S);

prof. dr. Laimutė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Disertacija bus ginama viešame Sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2015 m. spalio mėn. 23 d. 11.00 val. Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 9/1, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2015 m. rugsėjo 23 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiukalendorius.

INTRODUCTION

Research problem and relevance of research. Progressive Lithuanian natural and technological sciences sector is faced with shortage of skilled professionals, and in some areas, it is estimated it will increase even more due to the growing demand for such professionals not only in Lithuania, but also in the world. On innovation based scientific and technological development requires not only financial investments or arranged infrastructure, but also respectively high human capital. Therefore, Lithuania is currently in a difficult situation when it have to deal with high-skilled jobs in the physical sciences and technology filling problems and at the same time there takes place intense emigration of various specialists. Creation of effective professionals' attraction and retention policy is difficult due to differentiation of highly qualified professionals: they study and work in technologically and physically different environments, also differs the nature of work, social and other conditions.

At the global level contemporary migration of highly skilled is seen as tool for addressing of various problems, particularly lied on economical interests of the state. Economic promotion as the background for society welfare needs innovations in knowledge using sectors as well as intellectual capital for creating and developing these innovations. Demographic ageing makes the shortages of highly skilled labour even sharper. Whilst local education system are not able to satisfy the growing need for skilled labour force, the labour importation is seen as a rational choice in order to achieve strategic state and region development objectives.

During last fiveteen years highly skilled migration has reached the most massive volume in the world history. During the period 2000-2010 international migration of people with tertiary education migration into OECD countries rose by 70 percent and reached 27.3 million people (OECD-UN DESA, 2013, p. 3). Likely that after 2010 this process did not stop; international migration is unevitable in the future (UN, 2013).

International migration is a vibrant topic not only for those countries with highly skilled labour force shortages, but also for sending countries, including Lithuania. The situation in the world is very uneven, strongly differentiated. The situation in particular states and even entire regions is very different. Highly skilled migration share in global international migration is 11 percent, but there are countries in Africa, Latin America

and Caribbean, more often small and English speaking, where more than 50 percent people with tertiary education are living abroad (OECD-UN DESA, 2013). Hence, globally highly skilled migration does not mean only innovative spurt, but problem of the structure of human capital as well.

In the view of highly skilled professional the international migration is a tool not only for seeking higher wage but also a way by which they can use possibilities of professional development, escape worse working and living conditions (Castles, Miller, 2009). Economic globalization and business globalization greatly expanded professionals possibilities for highly skilled. More educated people do not restrict their career in a particular country and are often internationally mobile in order to take advantage of the best job offer (Pungas etc., 2011). The quality of life or recreation opportunities also often determine the decision to migrate (Cheshire, Magrini, 2006). For those professionals who can choose their place of residence and employment can be attractive the country's natural resources such as clean air or clean water (Straubhaar, 2000). Highly skilled migrants assess the myriad of non-economic aspects: standards of living, education, health care services, the quality of infrastructure and well-developed professional network (Papademetriou et al., 2008). Thus both global processes and professional aspirations are international migration engines.

Compared to other migrants groups the highly skilled migrants are more secure, have better opportunities to keep their professions in migration, more simple integration in the host country and more positive native's attitudes toward them. The migrant linking the country of emigration and country of immigration also cause a variety of effects of micro, meso and macro level, which can be evaluated positively or negatively, depending on which view point of your choice.

Therefore the need to investigate this multilayered social phenomenon do not decline. Issues of high-skilled migration causes and consequences as well as migration potential so far is relevant not only to the sociology of migration, but also to other migration-related areas.

High-skilled international migration is analyzed and evaluated from various theoretical positions, also there is a tendency to look for new theoretical approaches, which of subject of this phenomenon - highly qualified professional – would be the main axis. In addition, the migration of highly skilled professionals is a very important for

innovation and entrepreneurship areas of immigration countries, consequently it is also some kind of a political issue. The international migration of physical sciences and technology professionals usually is researched in the context of general highly skilled migration. The lack of specialized researches does not allow to identify the specific of these professionals' international migration.

Theories of international migration analyse this phenomenon on micro and macro levels, and in more or less strongly divided manner: macro level's modes are usefull in research of big scale processes but are powerless in individual behaviour explanations. Explanations on micro level stress individual circumstances and features, but do not analyse these effects on macro level. Hence, there remains the divide between the individual and social processes. A lot of migration theories are based on economical assumptions. Costs-benefit perspective is important, but it does not include other relevant *non*-economical aspects. Economic approach is important, but not sufficient to reveal the full process of the migratory potential formation and development. It can not identify the key, by economic indicators unmeasurable variables that are highly qualified professionals treat as an important and valuable. Therefore economic factors without study of social context in which the actor acts, and without study of human attitudes, orientations, motives are insufficient in order to understand the essence of the migration process.

Yet little is known, in what social reality are formed the motive of highly qualified specialist in natural sciences and technology to migrate? What does transform the motive? What do inhibit it? In what ways migration does penetrate the human life history? How is seen potential possibility to migrate? It is very important to listen to the most highly skilled professionals, the circumstances in which they lived before migrating, how they perceived the value of migration value, what has happened, that the latent idea of migration was materialized?

Thus, the **scientific research problem** of dissertation is comprised of the following essential question: how to explain that ones professionals of natural sciences and technology do migrate, while others do not? In other words, what composition of subjective circumstances and subjectively perceived structural conditions does influence the choices to emigrate or stay in Lithuania?

Subject of Research – the process of natural sciences and technology professionals' migration decision-making.

Objective of Research – based on Rob Stones' strong structuration theory to investigate the formation of migration-decision process of natural sciences and technology professionals'.

Tasks of Research:

1. Define the concept of highly qualified professionals, highlighting differences between these conceptions applied in the practices.
2. Analyse the applications of structuration theory in international migration researches, highlighting their peculiarities, strengths and possible limitations.
3. Present the highly skilled migration trends in context of global processes by analysing the scientific literature and accessible secondary statistical data.
4. On the basis of material of qualitative semi-structured interviews with the natural sciences and technology professionals, to reconstruct the process of migration-decision by identifying the subjective aspects participated in this process.
5. On the basis of empirical research data to identify how professionals of natural sciences and technology assess international migration and its role in the perspective of their life course.

Theses to be defended in the dissertation

On the basis of research completed the following statements are defended:

1. The idea of possibility to migrate internationally the professionals of physical sciences and technology perceive as a cultural norm, as a „matter of course“ opportunity that they may but not must employ.
2. Socially constructed need to add value to the society through professional activities promotes the migratory motives of the professionals of physical sciences and technology.

3. The process of migration decision-making is multidimensional, non-linear, able to remain latent for years, where external structure is important, but subjectively important events in the life of professional determine the realization of migration.

Methodologies of Research

Research methodology is based on strong structuration theory developed by Rob Stones. The analysis based on proposed Stones' structuration cycle connect four main dimensions: external structures as general situation, where professionals' of physical sciences and technology are acting, internal structures as concrete professionals' worldview and social conditions, active agency as particular actions of professionals and outcomes of the three previous.

The following methods were used for dissertation research: scientific literature analysis and synthesis, semi-structured qualitative interviews, qualitative content analysis and interpretative analysis of interviews data.

Scientific Originality of Research

The international migration of the physical sciences and technology professionals is not widely analyzed phenomenon by Lithuanian sociologists. Although the emigration of highly skilled professionals, or "brain drain" problem Lithuanian researchers interested since the restoration of independence, and 1995 was carried out first study of the Lithuanian Researchers, it is little known about international migration with special reference on the natural sciences and technology professionals. From sociological point of view, highly skilled emigration was studied by researchers of Kaunas University of Technology - Jucevičienė, Viržintaitė ir Jucevičius (2002; 2004). Kazlauskienė (2006) in dissertation has analyzed causes and consequences of brain drain, Labanauskas (2006) presented the case of health professionals. As well as the studies of highly skilled migration were carried out by various institutes for social researches: the Civil Society Institute (2005), Public Policy and Management Institute (2007).

Lithuanian sociologists analyze the international migration of the highly skilled in various aspects. Taljūnaitė (2010) analyzed the process of highly qualified specialists policy model creation in Lithuania, Labanauskas (2011) examined the migration of scientists and researchers, Lipnevič (2015) studied the health professional mobility in transnational space. In the view of economics the emigration is studied as the movement of labour force (Sarvutytė 2011). In political science is distinguishable study on the returning migrants integration in labor market (Žvalionytė 2014). From the point of emigrants' qualification structure noteworthy is Matuzevičiūtė (2012) dissertation research, that has revealed that the qualified population exodus leads to greater negative impact on the country general spending and economic growth than the emigration of low-skilled.

The international migration of Lithuanian professionals of physical sciences and technology has not been yet studied in the view of structuration. This study scientifically significant that the analysis of migratory decision-formation process is carried out through analysis of relation between structure and hermeneutics, it involves not only the contextual structures as well as subjective interpretative schemas, individual attitudes. This theory seeks to explain the causes of social phenomenon through the history showing how changing conditions influence these phenomenon, makes able to look at the international migration process as relation between structural environment, determined the possibilities for active action and at the same time the entirety created and recreated through the active action. It is mean, that in order to answer, *why* social phenomena takes place, means to show, *how* it is going (Morawska, 2011). Hence, the answer to the question why do professionals migrate lies on the migration decision-making process.

Second scientific originality of the research is involving professionals who do not have migratory experiences. Sociological knowledge about international migration is deepened according to their stories. International migration is considered as possibility of action in the hierarchy of individual purposes. Agree, nobody can say that they never will migrate (they themselves do not say, that *never* will migrate). Their experiences are crucial in sociological understanding why these professionals do not consider international migration as real decision within the life course.

In this dissertation the perspective of structuration theory, particularly Rob Stones' developed strong structuration theory, is the theoretical framework. This framework allows to reveal first the professionals' context for active action, i.e. particular structural conditions within which professionals conduct, perceive and react. Second dimension is particular individuals' social practice, that is based on, according Stones' terminology, „general dispositional“, or *habitus* in Bourdieu sense. Third dimension – active action – identify the relation between external (environmental) and internal (within human) structures, and conjuncturally specific personal knowledge. In addition, strong structuration perspective consider the person in the context of changing conditions, beginning with the macro-level processes and ending with changes in subjective preferences.

In order to understand the dynamic of migration decision-making it is important to explore the decision making within the life history as experience that connect persons' past, present and future projections with social context's phenomena, i.e. events in the history of country. The life events in relation with individual attitudes, self-evaluation, expectation from one side and in relation with social structure from other allow to understand the decisions or actions of highly skilled professionals as conscious, reflexive tools for influence on own future.

In this dissertation research the highly skilled professionals are active social actors, which through deciding, migrate or not to migrate, create own life story actively.

Structure of the dissertation

The dissertation consists of four chapters, as well as the conclusions, references, and annexes presented at the end of the thesis.

The first chapter of the thesis under the title „THEORETICAL PERSPECTIVES AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF INTERNATIONAL MIGRATION OF HIGHLY SKILLED“ is devoted to present main theoretical approaches and its peculiarities in the view of highly skilled migration. The chapter starts with definition on highly skilled professional. The question, who is highly skilled migrant, is both conceptual and methodological-practical. There are various practices of highly skilled defining and various terms as „highly skilled“, „highly qualified“. Three criteria – educational level, income and work experience are used in different definition.

Special attention is given for tension that arises through different definition of the highly skilled practices of use. Different definitions of highly skilled migrants are characteristic both for EU and other traditional immigration countries.

Then in the second section the main ideas of the theoretical perspectives on highly skilled migration are presented. There I argue that economical view on international migration is not productive way to investigate this phenomenon. Individual is rational, but in migration-decision making are crucial other motives as well, not only economic. In the third section the detailed structuration by Giddens and strong structuration theory version by Rob Stone is analysed. This theory plays as basis of research methodology. The main idea of this structuration theory is that structure and agency are equal. Also recursive nature of social action is important. This view is presented through duality of structure conception. Stones' suggested quadripartite nature of structuration is the main tool to connect structure and social actor. In next section are presented Jon Goss and Bruce Lindquist as well as Ewa Morawska case studies as examples where structuration theory was employed as the main theoretical approach in international migration researches.

Second chapter „THE INTERNATIONAL MIGRATION OF HIGHLY SKILLED: GLOBAL AND LOCAL CONTEXT“ involves the analysis of international migration of the highly skilled at the global scale, comparative analysis between highly skilled migrants and other migrant groups. Secondary analysis of available statistical data allow to evaluate the main regions in the world participated in this global movement of highly skilled professionals. Situation of highly skilled professionals is much more favourable than low-skilled. Then the main migration policy approaches of highly skilled migration managements are presented. Highly skilled migrants are attracted to economically strong through special programmes in order to fit the mismatch of highly skilled personnel in the labour market of particular country. The chapter ends with presentation what is situation with physical sciences and technology in Lithuania.

In the third chapter „EMPIRICAL RESEARCH METHODOLOGY“ is presented the basis for empirical research, research methods, sampling strategy, the social demographical characteristics of informants, features of field work and ethical issues. Due to the fact that nine qualitative semi-structured interviews were conducted via skype, there is given special attention for presenting very specific but important

practical insights that may be useful in future researches where the interviews via skype are concerned. Operationalisation of highly skilled professional is presented. In this research highly skilled professional of natural sciences and technology is a person with at least tertiary education and 2 years work experience along qualification. The qualitative semi-structured interview was applied in order to gather empirical data. Total 19 interviews were conducted, 11 males and 8 females, 24-59 years old. At a time of interview 8 persons were living abroad, 6 living in Lithuania and having previous migratory experience and other without migratory experience.

In the fourth chapter „THE PROCESS OF (NON)MIGRATION DECISION-MAKING OF PROFESSIONALS OF PHYSICAL SCIENCES AND TECHNOLOGY“ the empirical research results are presented. Analysis is conducted along with the logic of Rob Stones structuration cycle – from external structures via internal structures to active agency, i.e. actual conduct, and outcomes. Education, attitudes towards abroad, foreign language proficiency are the main factors, structuring the opportunities for highly skilled professionals. It is crucial that structuring means not only limitation, but also enabling. Hence, attitudes towards particular foreign countries play an important role in the country of destination selection process. Very similar role is of foreign languages. Ability to communicate in foreign language in migration decision-making may be as bridge to particular country or as a linguistic border.

The role of previous migratory experience is also structuring one. Those, who have worked „dirty“ jobs during studies in university, have received the motivation to seek university degree and constructed the knowing that they do not want work these kind of job through the whole life. This experience is basis for higher expectations in professional path and consciousness that they first have to invest in education, professional experience growing in order to be more valuable in the labour market.

After fourth chapter conclusions are formulated, added reference list and annexes.

CONCLUSIONS

1. To define what is a highly qualified specialist, is problematic because of the heterogeneity that exists in this concept. This leads, that in practice, depending on the specific objectives of the international migration study, the researchers define every each time the concept of highly-skilled professionals through criteria of academic achievement, salary, job requirements or a combination of these. As a result, definition of highly qualified professional concept is so wide that in some studies of highly qualified professionals are considered to be high school students(as potential highly skilled), and this causes problems in comparison the results of different studies.
2. Scientific literature and researches analysis has showed that economically strong states view the migration of highly skilled professionals as a means to deal with human resource issues in knowledge-intensive areas. On the other hand, due to global processes in business and the economy, due to the information-technological development of the countries, international migration is inevitable in areas needed expertise knowledge, that means the broader career opportunities on a global scale.
3. The enlarged to a global level trade opportunities enable demanded professionals to become active in the selecting of their place of residence (at national level) whereby indirectly influence the migration policy. New states applied immigrants attracting schemes not only reduce the requirements for highly qualified professionals for entry into the country, but also expands the geographical range of choice for professionals. In addition, the regional integration processes also determine which countries will migrate highly skilled professionals to.
4. Areas of physical sciences and technology are heterogeneous and perspectives in the global labour market of separate professions are differentiated. One group of professions comprises the professions demanded in the globe: IT professionals, bio- and nanotechnology, professionals of electronics areas. The other group consists of professions

whose qualifications are "doomed" to migration, because it is complicated to be employed along the profession in Lithuania: either they are leaving to work in the professional work abroad (geologists, nuclear engineers), or they are likely to migrate to another area of job.

5. By growth of the professional experience the emigration is getting less visible as emigration due to financial incentives and working job beyond profession. For those professionals who have a risk to work abroad outside of their profession, carefully assess opportunities to emigrate.
6. Strong structuration theory in the context of change of structural conditions participate in an active, reflective, able to influence character. In applying the rules and using the resources available, the character at the same time reproduces and transforms them, and therefore the structure. In this way, a capable individual is involved in migration institutions, culture of migration creation and recreation. Migration, resulting from migrants and structural context of mutual interaction, eventually becoming the actors behavior structuring condition, one more institutionalized, normative opportunity to achieve their personal goals.
7. Professionals in emigration did not demonstrate the obligatory mind to go abroad. Explaining the reasons for the emigration, they emphasized that the goal was not to leave just for leave. Migration for them - an opportunity to learn, improve their skills, learn new things, get to know another culture and practice. It should be noted that the acquisition of intercultural competence are more "side effects" because the person deciding to migrate after some time is going through the saturation in current position. In professional sphere is achieved the level of work when tasks become routinely and are giving less satisfaction. Meanwhile, new and not boring projects draws ever further horizons challenges to overcome and are the engine of activity. Emigrated professionals eventually start to look for new jobs internationally, and their demanded profession allows them to choose the working conditions across national boundaries. Professionals of physical sciences and technology assess their professional activities as mean for a professional

growth, self-improvement techniques. It is characteristic for professionals both living abroad and in Lithuania.

8. The idea of natural and technological sciences professionals' migration has several origin areas. First, the country's overall political, social, economic, criminogenic situation and the processes taking place in these systems. Important are not same processes themselves, but how they are interpreted and going through a highly skilled, i.e. important structural-hermeneutical ratio. Second, highly skilled professional background, that develops and defines his reality, including his position and power socioeconomic space, social actors who positioned around him and the relationship with that all. Third, the specialist internal structure - the provisions of the motives, expectations, values - and their two-way relationship with external structures - circumstances from which depends on both the external structures of evaluation and internal structure.
9. The migration channels of professionals of physical sciences and technology study, academic and professional mobility. Paradoxically, that not migrated and professionals in migration do not migrate (on more time) due to essentially the same factors: the positive perspectives, the positive expectations and family obligations.
10. The freedom to migrate abroad for short-term visits (eg, internships, post-doctoral training) encourages professionals of physical sciences and technology to seek to bring knowledge to Lithuania and to create here. On the other hand, the formation of highly mobile professional class whose mobility is dependend on fixed-term contracts. In Lithuania working professionals, depending on the profession, captures positive prospects of various origins for the promotion of investment in herself in Lithuania: idea of private business, the idea of international cooperation, ideas of remote employment.
11. Specialists migration may choose to migrate internationally as a way to solve their personal problems in life, as a means to open „new page“, and their high qualification facilitates this process by expanding opportunities to be employed abroad in job where high qualification is required.

12. Employed professionals who are sceptical regarding idea of the personal migration, would search the possibilities for putting their children to study abroad, if children would wish. On the other hand, professionals disposed to live and create in Lithuania do not reject the possibility to migrate in the future. This approach leads to the study's participants very young children.
13. The international migration of professionals of the physical sciences and technology is a long-term interaction between individual curiosity, high self-esteem, anxiety, continuous professional learning needs, aspirations to use the knowledge in the public interest and demand for the profession in the world, the culture of migration, freedom of movement and other contexts.
14. The financial aspect is not the main motive for migration, despite its importance is not neglected.
15. In the view of strong structuring theory the international migration of highly skilled professionals is an outcome of relation between conjuncturally specific place and time interaction.
16. The interview material gathered during the interviews with professionals of physical sciences and technology allows to distinguish three the most significant subjective approaches to international migration: first, as a way to reach the tools and resources needed to pursue individual values; second, how to lived experiences that have changed the approach to reality abroad and are therefore not considered to be an attractive strategy to achieve own objectives; thirdly, perpetuated as "backup" option, which allows to use in the situations of favourable or no favourable opportunities.
17. Duration of migration decision-making may last from a few months up to three years or even more. The decision making process is contextual, multichannel, multidirectional, undeterministic nature. Attitudes to migrate is getting weaker or stronger according to the professionals' perceptions about opportunities to implement their perceived, self-evident reality. Highly skilled professionals are solutions embedded in the search for relevancy between desires and opportunities. Be able not to migrate also is a power, and decision not to migrate is the power as well.

IVADAS

Tyrimo aktualumas ir problema. Didelę pažangą darantis Lietuvos fizinių ir technologijos mokslų sektorius šiuo metu patiria aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumą, o kai kuriose srityse, prognozuojama, jis dar labiau didės dėl augančios tokių specialistų paklausos ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Inovacijomis grįsta mokslo ir technologinė plėtra reikalauja ne tik finansinių investicijų, sutvarkytos infrastruktūros, bet ir atitinkamai aukšto žmogiškojo kapitalo. Todėl Lietuva šiuo metu atsiduria sudėtingoje situacijoje, kai turi spręsti aukštos kvalifikacijos reikalaujančių darbo vietų fizinių ir technologijos mokslų srityse užpildymo problemas ir tuo pat metu vyksta intensyvi įvairių šių sričių specialistų emigracija. Efektyvios specialistų pritraukimo ir išlaikymo politikos kūrimą apsunkina pačių aukštos kvalifikacijos specialistų diferenciacija: jie mokslinasi ir dirba technologiškai ir fiziškai skirtingose aplinkose, skiriasi pats darbo pobūdis, socialinė aplinka ir kitos sąlygos.

Globaliu mastu šiandien aukštos kvalifikacijos tarptautinė migracija yra, ko gero, viena labiausiai pageidaujamų tarptautinės migracijos formų. Ji vertinama kaip instrumentas spręsti įvairias problemas, pirmiausiai susijusias su valstybių ekonomiais, ūkio plėtros interesais. Ekonomikos skatinimas, vertinamas kaip visuomenės gyvenimo gerovės pagrindas, reikalauja inovacijų žinias naudojančiuose sektoriuose, o kartu ir intelektualinio kapitalo toms inovacijoms kurti ir vystyti. Visuomenės senėjimas tik dar labiau paaštrina itin kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą. Kadangi vietinės švietimo sistemos nepajėgia patenkinti augančio kvalifikuotos darbo jėgos poreikio, tokios darbo jėgos importas vertinamas kaip racionali taktika strateginiams valstybių ir regiono plėtros tikslams siekti.

Aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinė migracija per pastaruosius penkiolika metų pasaulyje pasiekė didžiausią mastą istorijoje. Per 2000-2010 metų laikotarpį aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių migracija į EBPO priklausančias valstybes išaugo 70 proc. ir pasiekė 27,3 milijono žmonių (OECD-UN DESA, 2013, p. 3). Tikėtina, kad po 2010 metų šis procesas nesusilpnėjo; kontatuojuama, kad tarptautinė migracija ateityje yra neišvengiama (UN, 2013).

Vis dėlto aukštos kvalifikacijos migracija yra aktuali ne tik itin kvalifikuotos darbo jėgos poreikį patiriančių valstybių tema, bet ir valstybių, iš kurių ši darbo jėga

migruoja, taip pat ir Lietuvai. Situacija pasaulyje yra labai netolygi, stipriai diferencijuota, konkrečių valstybių ir net ištisų regionų padėtis šiuo požiūriu labai skirtinga. Jeigu aukštos kvalifikacijos migracija viso pasaulio migracijoje sudaro tik 11 proc., pasaulyje yra Afrikos, Lotynų Amerikos bei Karibų regiono valstybių, dažniausiai mažų ir anglakalbių, kurių daugiau nei 50 proc. aukštąjį išsimokslinimą turinčių gyventojų gyvena užsienyje (OECD-UN DESA, 2013). Taigi vertinant globaliai, aukštos kvalifikacijos migracija reiškia ne tik stipriausių valstybių inovacinę spurtą, bet ir mažų, neturtingų valstybių žmogiškojo kapitalo struktūros problemas.

Aukštos kvalifikacijos specialisto perspektyvoje tarptautinė migracija yra priemonė siekti ne tik didesnio darbo užmokesčio, bet ir pasinaudoti profesinio augimo galimybėmis, pasitraukti iš prastų darbo ir gyvenimo sąlygų (Castles, Miller, 2009). Ekonominė ir verslo globalizacija aukštos kvalifikacijos specialistams labai išplėtė profesines galimybes. Labiau išsilavinę asmenys neriboja savo karjeros konkrečia valstybe ir dažnai yra tarptautiškai mobilūs siekdami pasinaudoti geriausio darbo pasiūlymo privalumais (Pungas ir kt., 2011). Gyvenimo kokybė arba poilsio galimybės taip pat dažnai nulemia sprendimą migruoti (Cheshire, Magrini, 2006). Tiems specialistams, kurie gali pasirinkti gyvenamąją ir darbo vietą, patrauklūs gali būti ir natūralūs šalies išteklių, tokie kaip švarus oras ar švarus vanduo (Straubhaar, 2000). Aukštos kvalifikacijos migrantai vertina ir begalę *ne* ekonominių aspektų: gyvenimo standartus, mokyklų, sveikatos priežiūros įstaigų paslaugų, infrastruktūros kokybę ir gerai išvystytą profesinį tinklą (Papademetriou ir kt., 2008). Taigi tiek globalūs procesai, tiek specialistų aspiracijos yra tarptautinės migracijos varikliai.

Palyginti su kitomis migrantų grupėmis, aukštos kvalifikacijos migrantai išsiskiria savo saugia migracija, didesnėmis galimybėmis išsaugoti savo profesiją, lengvesne integracija ir palankesniu vietinių gyventojų požiūriu į save. Migrantas, savo migravimu susiedamas emigracijos ir imigracijos valstybes, įvairiausiais būdais taip pat sukelia įvairiausias pasekmes mikro, mezo ir makro lygmeniu, kurias galima vertinti teigiamai arba neigiamai priklausomai nuo to, kurį žiūros tašką pasirinksiame.

Todėl poreikis tirti ir analizuoti šį socialinį reiškinių, kuris yra toks nevienalytis ir kartu junglus, nemažėja. Aukštos kvalifikacijos specialistų migracijos priežasčių ir pasekmių, migracijos potencialo klausimas ligi šiol yra aktualus ne tik migracijos sociologijos, bet ir kitų su migracija susijusių sričių tyrimų problema.

Aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinė migracija analizuojama ir vertinama iš įvairių teorinių pozicijų, taip pat stebima tendencija ieškoti naujų teorinių prieigų, kurių ašimi būtų pagrindinis šio reiškimo subjektas – aukštos kvalifikacijos specialistas. Be to, aukštos kvalifikacijos specialistų migracija yra labai svarbi imigracijos valstybių inovacijų ir antreprenerystės sritims, todėl kartu tai yra ir politinis klausimas. Fizinį ir technologijos mokslų specialistų tarptautinė migracija dažniausiai tiriama bendrame itin kvalifikuotos darbo jėgos tarptautinių srautų kontekste. Specializuotų tyrimų trūkumas neleidžia identifikuoti šių sričių specialistų veiklos specifikos, kuria būtų grindžiami tarptautinės migracijos aiškinimai.

Tarptautinės migracijos teorijos siūlo migracijos aiškinimus mikro ir makro lygmenyse, tačiau nagrinėja šį procesą daugiau ar mažiau atsietai: makro lygio modeliai gali būti naudojami identifikuojant kritinius momentus didelio masto procesuose, tačiau negali paaiškinti individualaus elgesio. Individualūs aiškinimai pabrėžia asmenines aplinkybes bei charakteristikas, tačiau nenagrinėja poveikio makro lygmeniui. Taigi išlieka takoskyra tarp žmogaus ir visuomenės procesų. Didelė migracijos teorijų dalis yra pagrįsta ekonominiais samprotavimais. „Kaštų-naudos“ perspektyva yra svarbi aiškinant aukštos kvalifikacijos specialistų migraciją, tačiau ji neįtraukia kitų reikšmingų migracijai ne ekonominių motyvų. Ekonominė prieiga yra svarbi, tačiau nepakankama siekiant atskleisti visą migracinio potencialo formavimosi ir vystymosi procesą. Ji negali identifikuoti tuos kertinius, ekonominiams rodikliais neišmatuojamus kintamuosius, kuriuos aukštos kvalifikacijos specialistai vertina kaip svarbius, vertingus. Taigi ekonominiai veiksniai be socialinio konteksto, kuriame veikia žmogus, ir be žmogaus nuostatų, orientacijų, motyvų tyrimo yra nepakankami siekiant suprasti migracijos proceso esmę.

Dar mažai žinoma, kokioje socialinėje tikrovėje formuojasi aukštos kvalifikacijos specialisto fizinių ir technologijos mokslų srityse motyvas migruoti? Kas tą motyvą keičia, transformuoja? Kas nuslopina? Kokiu būdu migracija įsipina arba neįsipina į žmogaus gyvenimo kūrimo istoriją? Kaip vertinama potenciali galimybė migruoti? Labai svarbu išgirsti pačius aukštos kvalifikacijos specialistus, kokiomis aplinkybėmis jie gyveno prieš migruojant, kaip suprato migracijos vertę, kas atsitiko, kad latentinė migracijos idėja realizavosi?

Taigi disertacijos mokslinę tyrimo problemą sudaro esminis klausimas: kaip paaiškinti, kad vieni fizinių ir technologijos mokslų specialistai migruoja, o kiti ne? Kokia subjektyviai išgyvenamų sąlygų kompozicija lemia specialistų pasirinkimus migruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje?

Tyrimo objektas – fizinių ir technologijos mokslų specialistų migracinio sprendimo formavimosi procesas.

Tyrimo tikslas – ištirti fizinių ir technologijos mokslų specialistų migracinio sprendimo formavimosi procesą, remiantis Rob Stoneso „tvirtosios“ struktūrinimo teorijos perspektyva.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti aukštos kvalifikacijos specialistų sampratą, pademonstruojant skirtingas šios sampratos taikymo praktikas.
2. Atlikti struktūrinimo teorijos taikymo tarptautinės migracijos tyrimuose analizę, išryškinant jų savitumus, stipriąsias puses ir galimus ribotumus.
3. Pristatyti aukštos kvalifikacijos tarptautinę migraciją globalių procesų kontekste, atlikus mokslinės literatūros ir prieinamų statistinių duomenų bazių analizę.
4. Remiantis kokybinių pusiau struktūruotų interviu su fizinių ir technologijos mokslų specialistais medžiaga, rekonstruoti migracinio sprendimo formavimosi eigą, nustatant, kokie subjektyviai išgyvenami aspektai dalyvauja migracinio sprendimo formavimosi procese.
5. Remiantis empirinio tyrimo duomenimis nustatyti, kaip tarptautinę migraciją ir jos vaidmenį savo gyvenimo perspektyvoje vertina fizinių ir technologijos mokslų specialistai.

Ginami teiginiai:

1. Galimybių migruoti į užsienį idėją fizinių ir technologijos mokslų specialistai suvokia kaip šiuolaikinės visuomenės kultūrinę normą, kaip „savaime suprantamą“ galimybę, kuria gali, bet neprivalo naudotis.
2. Fizinių ir technologijos mokslų specialistų migracinius motyvus pozityviai veikia socialiai sukonstruotas poreikis per savo profesinę veiklą kurti pridėtinę vertę visuomenei.
3. Migracinio sprendimo procesas yra daugiadimensinis, nelinijinis, pajėgus išlikti latentinis ilgus metus, kuriam egzistuoti yra svarbios išorės struktūrinės sąlygos, tačiau realizavimąsi lemia pačiam specialistui subjektyviai svarbūs įvykiai.

Tyrimo metodai

Disertacija pagrįsta kokybiniu tyrimu, kuriame naudojama mokslinės literatūros analizė ir sintezė, pusiau struktūruotas kokybinis interviu, kokybinė interpretacinė tekstinių duomenų turinio analizė. Aukštos kvalifikacijos migracijos mastams atskleisti taikoma antrinė statistinių duomenų (EBPO duomenų bazių DIOC ir DIOC-E) analizė. Empiriniai duomenys buvo rinkti atliekant 20 pusiau struktūruotų kokybinių interviu su fizinių ir technologijos mokslų specialistais, turinčiais ne mažesnę nei 2 metų profesinio darbo patirtį, iš kurių 14 turėjo tarptautinės migracinės patirties, iš jų 8 gyveno užsienyje. 9 interviu buvo atlikti nuotoliniu būdu, pasinaudojant *skype* programa.

Mokslinis tyrimo naujumas

Fizinių ir technologijos mokslų specialistų tarptautinė migracija nėra Lietuvos sociologų plačiai nagrinėjamas reiškinys. Nors aukštos kvalifikacijos specialistų emigracijos, arba „protų nutekėjimo“, problema domina Lietuvos tyrėjus nuo pat nepriklausomybės atkūrimo, o 1995 m. buvo atliktas pirmas Lietuvos mokslininkų mobilumo tyrimas, apie fizinių ir technologijos mokslų specialistų migraciją žinoma mažai. Sociologiniu požiūriu aukštos kvalifikacijos emigraciją nagrinėjo Kauno technologijos universiteto tyrėjai Jucevičienė, Viržintaitė ir Jucevičius (2002; 2004), į

protų nutekėjimo priežastis ir tendencijas savo disertacijoje gilinosi Kazlauskienė (2006), onkologijos specializacijos medikų atvejį pristatė Labanauskas (2006). Taip pat aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinės migracijos tyrimus atliko įvairūs socialinių mokslinių tyrimų institutai: Pilietinės visuomenės institutas (Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005), Viešosios politikos ir vadybos institutas („Protų nutekėjimo“ mažinimas ir „protų“ susigrąžinimas, 2007).

Aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinė migracija Lietuvos sociologų yra analizuojama tam tikrais aspektais arba tam tikruose kontekstuose. Taljūnaitė (2010) analizavo aukštos kvalifikacijos specialistų mobilumo politikos modelio kūrimo procesą Lietuvoje, Labanauskas (2011) nagrinėjo mokslininkų ir tyrėjų migraciją, Lipnevič (2015) tyrė sveikatos priežiūros specialistų (gydytojų) mobilumą transnacionalinėje erdvėje. Ekonominiu požiūriu emigracija tiriama kaip darbo jėgos judėjimas, vertinant mobilumo veiksmus ir pasekmes per ekonominę prizmę (Sarvutytė 2011). Politikos mokslų srityje išskirtinos studijos apie grįžusių migrantų integraciją darbo rinkoje (Žvalionytė 2014). Emigrantų kvalifikacinės struktūros požiūriu išskirtinas Matuzevičiūtės (2012) disertacinis tyrimas, kuris atskleidė, kad kvalifikuotų gyventojų išvykimas sąlygoja didesnę neigiamą poveikį šalies visuminėms išlaidoms ir ekonomikos augimui nei nekvalifikuotų gyventojų emigracija.

Lietuvos fizinių ir technologijos mokslų specialistų tarptautinė migracija apskritai yra tyrinėta mažai, o struktūrinimo teorijos perspektyvoje dar nebuvo tyrinėta. Šis tyrimas moksliskai reikšmingas tuo, kad tiriant migracinio sprendimo formavimosi procesą, pasitelkiama struktūros-hermeneutikos santykio analizė, įtraukianti ne tik struktūras, kuriose veikia specialistai ir kurių yra veikiami, bet ir jų subjektyvias interpretacines schemas, individualias nuostatas. Šios teorijos nuostata aiškinti socialinių reiškinių atsiradimo priežastis per jų atsiradimo istoriją, parodant, kaip besikeičiančių sąlygų formavo šiuos reiškinius, įgalina pažiūrėti į tarptautinės migracijos procesą kaip į santykį tarp struktūrinės terpės kaip išorinės duotybės, apsprendžiančios žmogaus veikimo galimybes *ir* tuo pačiu žmonių veiklos kuriamą bei perkuriamą visumą. Tai reiškia, kad atsakant į klausimą, *kodėl* socialinis reiškinys vyksta, reiškia parodyti, *kaip* jis vyksta (Morawska, 2011b) – tai reiškia, kad ieškant atsakymo, kodėl specialistai migruoja arba nemigruoja, reikia parodyti, kaip formuojasi sprendimas migruoti.

Kitas mokslinis šio disertacinio tyrimo naujumas yra specialistų, neturinčių tarptautinės migracijos patirties, gyvenimo istorijų įtraukimas į analizę. Remiantis jų pasakojimais, pagilinamas sociologinis žinojimas apie tarptautinės migracijos kaip veiksmo galimybės vietą individualių tikslų hierarchijoje. Taip, niekas negali pasakyti, ar jie kada migruos (jie nesako, kad *niekada* nemigruos). Tačiau jų patirtys leidžia geriau suvokti, kaip taip susiklosto, kad specialistai nesvarsto migracijos kaip realaus sprendimo jų gyvenime (bent artimiausioje perspektyvoje).

Disertaciniame tyrime struktūrinimas laikomas pagrindine teorine perspektyva, o Rob Stoneso „tvirtasis“ struktūrinimo modelis tampa konceptualia ašimi. Stiprioji struktūrinimo teorija įgalina susieti istorinį laikmetį, konkrečias socialinės-fizinės erdvės sąlygas ir konkrečius žmonių sprendimus. Šis modelis padeda atskleisti fizinių ir technologijos mokslų specialisto veiklos kontekstą – konkrečias laikmečio sąlygas ir aplinkybes – visa tai, kas priskiriama išoriniam, struktūriniam, aplinkos kontekstui. Antrasis dėmuo žymi konkrečias individualias praktikas, pagrįstas nuostatomis, vertybėmis – žmogaus „vidines struktūras“ pagal Stonesą, *habitus* pagal Bourdieu. Trečiasis dėmuo – veiksmas – identifikuoja išorinių (aplinkos) ir vidinių struktūrų (žmogaus) santykį konkrečiam žmogaus požiūriui, taip pat inkorporuoja žmogaus asmenines savybes bei tik jam būdingas žinias. Be to, ši perspektyva vertina veikiančių žmogų nuolat besikeičiančių sąlygų kontekste, pradedant makro lygio procesais ir baigiant pokyčiais subjektyviose nuostatose.

Stipriosios struktūrinimos teorijos perspektyvoje aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinė migracija yra situaciškai specifinių vietos ir laiko sąveikų padarinys. Siekiant suprasti migracinio sprendimo formavimosi dinamiką, svarbu ją tirti asmens gyvenimo istorijos kontekste, kaip patirtį, sujungiančią jo praeitį, dabartį, ateities projekcijas su socialiniais įvairiausio masto konteksto reiškiniais, pvz., su įvykiais šalyje ir už jos ribų. Gyvenimo įvykiai, santykiyje su individualiomis vertybinėmis nuostatomis, įsivertinimu, lūkesčiais iš vienos pusės, ir santykiyje su socialinėmis struktūromis iš kitos, leidžia suprasti aukštos kvalifikacijos specialistų priimtus sprendimus ir veiksmus kaip sąmoningas, refleksyvias, apmąstytas priemones daryti įtaką savo ateičiai. Šiame disertaciniame tyrime aukštos kvalifikacijos specialistai yra aktyvūs socialiniai veikėjai, kurie priimdami sprendimus, tarp jų ir migruoti arba nemigruoti, aktyviai kuria savo gyvenimą. Todėl pripažįstant, kad tarptautinė migracija yra globalių procesų dalis,

laikomasi metodologinio principo, kad migracinių nuostatų formavimosi priežasčių reikia ieškoti ne vien tik Lietuvoje. Pasitelkiant metodologinį holizmą siekiama vertinti Lietuvos specialistų migraciją globalių procesų fone per jų raišką tyrimo dalyvių gyvenimo istorijose.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro 4 skyriai. Pirmasis skyrius „AUKŠTOS KVALIFIKACIJOS TARPTAUTINĖS MIGRACIJOS TEORINĖS PERSPEKTYVOS IR METODOLOGINIAI ASPEKTAI“ skirtas pagrindiniams teoriniams tarptautinės migracijos požiūriams pristatyti, aptarti jų savitumus. Skyrius pradedamas nuo aukštos kvalifikacijos sampratos konceptualizacijos, atkreipiant dėmesį į įtampą tarp skirtingų šios sampratos taikymo praktikų. Toliau, kaip idėjinis pagrindas, pristatoma Anthony Giddenso struktūrinimo teorija, pereinama prie detalios Rob Stoneso tvirtosios struktūrinimo teorijos, pateikiami Jon Gosso ir Bruce Lindquistso bei Ewos Morawskos struktūrinimo teorijos taikymo empiriniuose tarptautinės migracijos tyrimuose atvejai. Skyrius užbaigiamas kitų sociologinių paradigmu – funkcionalizmo, struktūralizmo – požiūriais į tarptautinę migraciją.

Antras skyrius „AUKŠTOS KVALIFIKACIJOS SPECIALISTŲ TARPTAUTINĖ MIGRACIJA: GLOBALUS IR LOKALUS KONTEKSTAS“ apima aukštos kvalifikacijos migracijos tendencijų pristatymą pasaulyje, aukštos kvalifikacijos migrantų kaip socialinės grupės palyginimą su kitomis migrantų grupėmis, pristatomos pagrindinės specialistų tarptautinės migracijos valdymo priemonės, analizuojami aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinės migracijos tyrimai pasaulyje bei pristatoma fizinių ir technologijos mokslų situacija Lietuvoje.

Trečiame skyriuje „FIZINIŲ IR TECHNOLOGIJOS MOKSLŲ SPECIALISTŲ (NE)MIGRACINIO SPRENDIMO FORMAVIMOSI EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA“ pristatomas empirinio tyrimo pagrindas, tyrimo metodika, tyrimo dalyvių atranka, jų socialinės demografinės charakteristikos, lauko darbų etapas bei kokybinių duomenų analizės principai. Kadangi dalis kokybinių pusiau struktūruotų interviu vyko pasitelkiant *Skype*, skiriamas dėmesys šio duomenų rinkimo būdo

svarbiausiems ypatumams aptarti kaip potencialiai naudingiems kitiems tyrimams ateityje.

Ketvirtame skyriuje „FIZINIŲ IR TECHNOLOGIJOS MOKSLŲ SPECIALISTŲ (NE)MIGRACINIO SPRENDIMO FORMAVIMOSI PROCESAS: KOKYBINIO TYRIMO REZULTATAI“ empirinio tyrimo rezultatų analizė pristatoma vadovaujantis Rob Stoneso struktūrinimo ciklo logika – nuo išorinių struktūrų (konteksto sąlygų), per vidines (*bendras dispozicijas ir konjunktūrinę specifiką*), link konkrečių socialinių praktikų ir jų pasekmių.

Disertacija užbaigiama išvadomis. Po išvadų pridedamas literatūros sąrašas ir priedai.

IŠVADOS

1. Apibrėžti, kas yra aukštos kvalifikacijos specialistas, yra problemiška dėl egzistuojančio šios sampratos nevienalytiškumo. Tai lemia, kad praktikoje, priklausomai nuo konkretaus tarptautinės migracijos tyrimo tikslų, tyrėjai kaskart apibrėžia aukštos kvalifikacijos specialisto sąvoką pasitelkdami akademinį pasiekimų, atlyginimo, profesinių reikalavimų kriterijus arba jų derinį. Dėl to aukštos kvalifikacijos specialisto sampratos apimtis tampa tiek plati, kad kai kuriuose tyrimuose aukštos kvalifikacijos specialistais (kaip potencialas) yra laikomi aukštųjų mokyklų studentai, o tai sukelia keblumų siekiant palyginti skirtingų tyrimų duomenis.
2. Mokslinės literatūros ir taikomųjų tyrimų rezultatų analizė atskleidė, kad aukštos kvalifikacijos specialistų migraciją ekonomiškai stiprios valstybės vertina kaip priemonę spręsti žmoniškųjų išteklių problemas žinioms imliose srityse. Antra vertus, dėl globalių procesų versle ir ekonomikoje, dėl informacinio-technologinio valstybių vystymosi, tarptautinė migracija yra neišvengiama ekspertinių žinių reikalaujančiose srityse, o tai reiškia išsiplėtusias profesines galimybes specialistams globaliu mastu.
3. Išsiplėtusios iki globalaus masto profesinės galimybės įgalina paklausių profesijų specialistus tapti aktyviais savo gyvenamosios vietos tarptautiniu lygmeniu rinkimosi dalyviais bei netiesiogiai daryti įtaką migracijos politikai. Naujos imigrantų pritraukimo schemas įgyvendinančios valstybės ne tik sumažina reikalavimus aukštos kvalifikacijos specialistų įvažiavimui į šalį, bet ir išplečia specialistams geografinį pasirinkimo diapazoną. Be to, integraciniai regionų procesai taip pat lemia, į kurias valstybes migruos aukštos kvalifikacijos specialistai.
4. Fizinių ir technologijos mokslų sritys yra heterogeniškos ir atskirų specialybių perspektyvos globalioje darbo rinkoje yra diferencijuotos. Vieną grupę specialybių sudaro visame išsivysčiusiame pasaulyje paklausios profesijos: visų specializacijų IT specialistai, bio- ir nanotechnologijų, elektronikos sričių

profesionalai, kurių paklausa auga visame pasaulyje. Kitą grupę sudaro specialistai, kurių kvalifikacija „pasmerkia“ juos migracijai, nes jiems sudėtinga pagal specialybę įsidarbinti Lietuvoje: arba jie išvažiuoja dirbti specialybės darbą į užsienį (geologai, atominės energetikos inžinieriai), arba jie greičiausiai migruoja į kitą darbo sritį.

5. Augant profesinei patirčiai išvažiavimas į užsienį vis silpniau matomas kaip išvažiavimas dėl finansinių paskatų išeinant iš savo profesijos, dirbant atsitiktinius darbus. Tie specialistai, kuriems emigracijoje yra rizika dirbti ne pagal savo profesiją, atsargiai vertina tarptautinės migracijos galimybes.
6. Struktūrinimo teorijos kontekste struktūrinių sąlygų kaitoje būtinai dalyvauja aktyvus, refleksyvus, pajėgus daryti įtaką veikėjas. Taikydamas taisykles ir naudodamas prieinamus išteklius, veikėjas tuo pačiu reprodukuoja ir transformuoja juos, o atitinkamai ir struktūrą. Tokiu būdu veiksnus individas dalyvauja migracijos institutų, migracijos kultūros kūrime ir perkūrimo. Migracija, kylanti iš migrantų ir struktūrinio konteksto abipusės sąveikos, ilgainiui pati tampa veikėjų elgesį struktūrinančia aplinkybe, dar viena institucionalizuota, normatyvine galimybe veikėjams siekti savo asmeninių tikslų.
7. Emigravusieji tyrimo dalyviai nepademonstravo nusistatymo būtinai išvažiuoti į užsienį. Aiškindami išvažiavimo motyvus, jie pabrėžė, kad neturėjo tikslo išvažiuoti vien dėl išvažiavimo. Jiems migracija – tai galimybių mokytis, kelti savo kvalifikaciją, sužinoti naujų dalykų, pažinti kitą kultūrą praktika. Pastebėtina, kad tarpkultūrinių kompetencijų įgijimas daugiau yra „šalutinis poveikis“, nes asmuo, nusprenddamas migruoti, prieš tai kurį laiką išgyvena prisisotinimą dabartinėje pozicijoje. Profesinėje sferoje pasiekiamas toks lygmuo, kai darbo užduotys tampa rutiniškomis ir kelia vis mažiau pasitenkinimo. Tuo tarpu nenuobodūs, nauji projektai brėžia vis tolesnius horizontus iššūkių įveikimui, yra veiklos variklis. Migracijoje pagal savo profesiją dirbantys fizinių ir technologijos mokslų specialistai ilgainiui pradeda ieškoti naujos darbo vietos tarptautiniu mastu, o jų paklausi profesija įgalina juos rinktis darbo sąlygas peržengiant valstybių ribas. Fizinių ir technologijos mokslų specialistai savo

profesinę veiklą vertina kaip profesinio augimo, savęs tobulinimo būdą. Tai yra būdinga tiek gyvenantiems užsienyje, tiek Lietuvoje specialistams.

8. Idėja apie fizinių ir technologijos mokslų specialistų asmeninę migraciją turi kelis kilmės arealus. Pirmas, bendra šalies politinė, socialinė, ekonominė, kriminogeninė padėtis ir vykstantys procesai šiose sistemose. Svarbūs ne patys procesai savaime, o tai, kaip juos interpretuoja ir išgyvena aukštos kvalifikacijos specialistai, t.y. svarbus struktūrinis-hermeneutinis santykis. Antras, specialisto aplinkybės, konstruojančios ir apibrėžiančios jo tikrovę, apimančios jo padėtį ir galią socioekonominėje erdvėje, jį supančius socialinius veikėjus ir santykį su jais. Trečia, paties specialisto vidinės struktūros – nuostatos, motyvai, lūkesčiai, vertybės – bei jų dvipusis santykis su išorės struktūromis – aplinkybėmis, nuo kurio priklauso tiek išorės struktūrų vertinimas, tiek vidinių struktūrų pokyčiai.
9. Fizinių ir technologijos mokslų specialistų migracijos kanalai yra studijų, akademinis ir profesinis mobilumas. Paradoksalu, kad nemigravusius ir jau esančius emigracijoje specialistus nuo (dar vienos) migracijos sulaiko iš esmės tie patys veiksniai: pozityvios perspektyvos, pozityvūs lūkesčiai ir įsipareigojimai šeimai.
10. Laisvė migruoti į užsienį trumpalaikiams vizitams (pvz, stažuotės, podoktorantūros studijos) skatina fizinių ir technologijos specialistų siekį atvežti žinias į Lietuvą ir kurti čia. Kita vertus, formuojasi itin mobilių specialistų klasė, kurių mobilumas lemiamas terminuotais kontraktais. Lietuvoje dirbantys specialistai, priklausomai nuo profesijos, fiksuoja įvairios kilmės pozityvias perspektyvas, skatinančias investuoti save Lietuvoje: privataus verslo idėjos, tarptautinio bendradarbiavimo idėjos, įsidarbinimo nuotoliniu būdu idėjos.
11. Specialistai migraciją gali pasirinkti kaip būdą spręsti savo asmeninio gyvenimo problemas, kaip priemonę „atversti naują puslapį“, o jų aukšta kvalifikacija migracijos procese atlieka fasilitatoriaus vaidmenį, nes išplečia galimybes įsidarbinti užsienį pozicijoje, reikalaujančioje aukštos kvalifikacijos.
12. Dirbantys Lietuvoje specialistai, skeptiškai vertinantys asmeninės migracijos mintį, ieškotų galimybių, kaip išleisti savo vaikus studijuoti į užsienį, jeigu jie to

norėtų. Antra vertus, nusiteikę gyventi ir kurti Lietuvoje specialistai neatmeta galimybės migruoti ateityje. Šį požiūrį lemia tyrimo dalyvių labai maži vaikai.

13. Fizinių ir technologijos mokslų specialistų tarptautinė migracija – tai ilgalaikė sąveika tarp individualaus smalsumo, aukšto savęs vertinimo, nerimo, nepertraukiamo profesinio mokymosi poreikio, aspiracijų panaudoti žinias visuomenės labui ir profesijos paklausos pasaulyje, migracijos kultūros, laisvės migruoti ir kitų laikmečio kontekstų.
14. Finansinis aspektas nėra pagrindinis migravimo motyvas, nors jo svarba nemenkinama.
15. Tyrimo metu surinkti fizinių ir technologijos mokslų specialistų pasakojimai leidžia išskirti tris ryškiausias požiūrius į tarptautinę migraciją: pirma, kaip būdą pasiekti priemones ir išteklius, reikalingus siekti individualių vertybių; antra, kaip išgyventą patirtį, pakeitusią požiūrį į tikrovę užsienyje ir todėl nelaikoma patrauklia strategija savo tikslams siekti; trečia, kaip išliekantį „atsarginį“ variantą, kuriuo galima bus pasinaudoti (ne)palankiai susiklosčius aplinkybėms.
16. Sprendimo migruoti priėmimo trukmė gali trukti nuo poros mėnesių iki trejų ar daugiau metų. Sprendimo priėmimo procesas yra kontekstualus, daugialinijinis, daugiakryptis, nedeterministinio pobūdžio. Nuostatos migruoti silpnėja arba stiprėja priklausomai nuo specialistų galimybių įgyvendinti savo suvokiamą, savaime suprantamą tikrovę. Aukštos kvalifikacijos specialistų sprendimai yra įsaisyti norų ir galimybių atitikties paieškose. Galėti nemigruoti taip pat yra galia, o sprendimas nemigruoti yra galios išraiška.

Scientific publications on the topic of the dissertation:

1. Valavičienė, N. 2014. The image of abroad in the view of highly skilled migrants [in Lithuanian: "Užsienio vaizdinys aukštos kvalifikacijos migrantų požiūriu"] *Socialinis darbas: mokslo darbai = Social Work: Research Papers*, 13 (2): 144-153. ISSN 2029-2775 (online).
2. Valavičienė, N. 2013. International migration in the view of structuration theory [in Lithuanian: "Tarptautinė migracija struktūrinimo teorijos požiūriu"], *Socialinis darbas: mokslo darbai = Social Work: Research Papers*, 12 (2): 253-260. ISSN 1648-4789 (print); ISSN 2029-2775 (online).

Presentations in the conferences:

1. Valavičienė, N. Highly skilled migration as a structuration: what is new? Distributed paper in XVIII ISA world congress of sociology "Facing an unequal world: challenges for global sociology". Pacifico Yokohama. Distributed paper. 13-19 July 2014.
2. Valavičienė, N. Structuration theory in international migration studies: other migration vision and assessment rules [in Lithuanian "Struktūracijos teorija tarptautinės migracijos tyrimuose: kitokios migracijos matymo ir vertinimo taisyklės"]. Lithuanian Sociological Association conference "Sociological imagination and its policy", Klaipėda, Lithuania. Poster presentation. 11-12 Oct 2013.
3. Valavičienė, N. Concerning migration: "confused" Lithuania in global migration area. SOCIN 2012: 1st international interdisciplinary conference on social innovations, Stream D: Improving Life Quality and Enhancing Employment Possibilities: abstracts' book of Mykolas Romeris research days 2012 „Social innovations: theoretical and practical insights. 25-26 Oct 2012.
4. Valavičienė, N. Assessment of international migration in Lithuania: local *versus* global view [in Lithuanian: "Lietuvos tarptautinės migracijos vertinimas: lokalus *versus* globalus požiūris"]. Junior scientists conference "Social transformations", Vilnius, Lithuania. Mykolas Romeris university, PhD students' union, Academic Association of Management and Administration (AVADA). 6 June 2012.

5. Valavičienė, N. Theoretical models of highly skilled international migration [in Lithuanian “Aukštos kvalifikacijos darbuotojų tarptautinės migracijos teoriniai modeliai”]. Lithuanian Sociological Association conference “Searching for breakthrough”, Vilnius, Lithuania. 25 Nov 2011.

Information about the author

Education:

1997-2001 Bachelor’s in Sociology, Vilnius University, Vilnius.

2001-2003 Master’s in Sociology, Vilnius University, Vilnius.

2010-2014 Doctoral studies in Sociology, Lithuanian Social Research Centre, Vilnius.

Research interests:

International migration with special reference to the highly skilled migration; globalization; contemporary sociological theory; qualitative methods.

Current status: Lecturer in Institute of Educational Sciences and Social Work, Mykolas Romeris University, Vilnius.

Contacts: natalija.valaviciene@gmail.com

References:

Castles, S., Miller, M. J. 2009. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4th ed. New York: Palgrave Macmillan.

Jucevičienė, P., Viržintaitė, R., Jucevičius, G. 2002. *Protų nutekėjimo reiškinyss ir jo atspindžio Lietuvos intelektiniame kapitale bruožai: žvalgomasis tyrimas*. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba.

Jucevičienė, P., Viržintaitė, R., Jucevičius G. 2004. „Brain Drain“ in country in-transition: paradox of higher education“, *Socialiniai mokslai*, 2 (44): 45-55.

Kazlauskienė A. 2006. *Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis*. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, sociologija* (05 S).

Labanauskas, L. 2006. „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija. *Filosofija. Sociologija*, 2: 27-34.

Labanauskas, L. 2011. *Socialinės sanglaudos kūrimasis: intelektinio kapitalo vaidmuo*. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, sociologija* (05 S).

Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. 2005. Pilietinės visuomenės institutas. Vilnius.

Lipnevič, A. 2015. *Lietuvos gydytojų mobilumas transnacionalinėje socialinėje erdvėje*. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, sociologija* (05 S).

Matuzevičiūtė K. 2012. Emigrantų kvalifikacinės struktūros poveikio šalies ekonomikos augimui vertinimo modelis. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, ekonomika* (04 S).

Morawska, E. 2011. *Studying international migration in the long(er) and short(er) durée: Contesting some and reconciling other disagreements between the structuration and morphogenesis approaches*. IMI Working Papers Series, 44.

OECD - UN DESA. 2013. *World migration in figures*. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>. [Žiūrėta 2014-07-28].

Papademetriou, D. G., Somerville, W., Tanaka, H. 2008. *Talent in the 21st-Century economy*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

„Protų nutekėjimo“ mažinimas ir „protų“ susigrąžinimas: tyrimo ataskaita. 2007. Viešosios politikos ir vadybos institutas. Vilnius.

Pungas, E., Toomet, O., Tammaru, T. 2011. *Are better educated migrants returning? Evidence from multi-dimensional education data*. University of Tartu.

Sarvutytė M. 2011. *Darbo jėgos migracijos valdymas: veiksnių ir pasekmių ekonominis vertinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Straubhaar, T. 2000. *International mobility of the highly skilled: brain gain, brain drain or brain exchange*, HWWA Discussion Paper, 88.

Taljūnaitė, M. 2010. Intelektinio kapitalo kaita: sąvoka, tyrimai ir politikos modelių kūrimas. *Filosofija. Sociologija*, 21 (2): 160-168.

UN. 2013. *Growth and Employment in the Post-2014 Agenda: Messages from a Global Consultation*. United Nations Development Group.

Žvalionytė D. 2014. *Grižusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S).